

СТАНОВИЩЕ

от проф. д.н. **Андреана Ефтимова**, СУ „Св. Климент Охридски“
(*научна длъжност, научна степен, име, фамилия, образователна/научна институция*)

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност *Български език*, професионално направление 2.1. *Филология*, област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*
с дисертационен труд на тема: „**Елизията в съвременната българска реч**“, представен от **Соня Андонова Божанина**, редовен докторант в Катедрата по български език при Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград
с научен ръководител: доц. д-р Гертана Падарева-Илиева

I. Оценка на качествата на дисертационния текст

Дисертацията на Соня Божанина е върху проблем, който е бил разглеждан спорадично и винаги като подчинен на изследването на други речеви явления. Затова извеждането на елизията като самостоятелен обект за анализ и в същото време проследяването на фонетичните фактори, от които е зависима, позволява да се осветлят съществени нейни страни, да се докажат или опровергават съществуващи теории и хипотези за взаимовръзките на елизията с други фонетични явления, като се получат актуални данни, свързани с проявите на елизия във връзка с ударението, темпа на речта, категорията на контрахирания звуков сегмент, сричковата структура, с принципа за икономия в речта, както и с медийните жанрове, вида на речта и различните типове комуникатори.

Изследването на докторантката си поставя за цел да отговори на въпроса има ли фактор, който да провокира елизията в най-голяма степен (с.б) и дали речево-езиковата икономия е единственият мотив за появата ѝ. За целта са проведени фреквентни изследвания по прецизно описана методология, изясняваща основанията за събрания корпус (100 записа по 2 мин. – общо 33 458 думи) и за периода на изследването (01.01.2018 – 31.01.2020), правилата за транскрибирането на текстовете (представени в отделно приложение), избора на методи (дескриптивен, метод на количествен анализ, фонетично-фонологичен анализ). Още в тази уводна част се поставят ясни ограничения на изследването.

Преди да пристъпи към изпълнението на конкретните си изследователски задачи, в първата глава докторантката очертава теоретичните и емпиричните изводи на български и чужди изследователи за явлението, като не пропуска да систематизира и изброените от тях причини за проявите на елизия: улесняване на изговора при трудно произносими звукови сегменти, небрежност в изговора, засилен темп на речта (аледро изговор), честотна употреба на думите, явления като редукция и асимилация, отслабване на учленителната сила (особено в краесловието), исторически унаследени елизии, синкопиране в разговорната

реч, учленителна леност, неприсъщи чужди вокални съчетания, предпочитание към по-необичайни и експресивни езикови средства, модни увлечения и др. Прегледани са най-значимите постановки в българската научна литература, като се отбелязва, че повечето автори отчитат елизията като грешка в публичната реч, като нарушение на правоговорните норми в българския книжовен език, които медиите би следвало да спазват. Тук или по-нататък в текста е пропусната възможността да се прояви по-критичен прочит на тази трактовка, тъй като резултатите от наблюденията и експериментите показват недвусмислено, че повторните и еднотипни прояви на елизията в различните медийни жанрове и в речта на всякакви комуникатори не може винаги да бъдат определяни като погрешно речево поведение.

Не бих искала да пропусна интересния преглед на изследвания върху елизията в чужди езици – английски, арабски, шведски, малайзийски кантонски, японски и др., както и представянето на влиянието на принципа за речева икономия в българската научна традиция, обвързано с убеждението, че икономията се извършва по начин, който не заплашва възприемането, разбирането и комуникацията (с.35). Огромен принос в тази посока имат изследванията на научния ръководител на докторантката доц. д-р Гергана Падарева-Илиева, която е успяла да увлече в интересната проблематика и своята възпитаничка и да ѝ помогне да подготви обмислен, отлично структуриран и изпълнен дисертационен текст.

Във втората глава са проведени проучвания на проявите на елизия в българската медийна реч, като всяко количествено наблюдение е направено след изключително коректна обработка на емпирични данни, гарантираща достоверността на получените резултати. Чрез пилотното проучване се доказва най-високата фреквентност на елизията в медийната реч (1397 думи с елизия от общо 33 458 думи). Последващите наблюдения и анализи се правят според фактори, които би могло да влияят върху проявите на елизия. Бих разграничила сред тях условно фактори на широкия и на близкия контекст. Резултатите от анализа на влиянието на факторите на широкия контекст показват, че професионалното участие в медийното общуване (т.е. на журналистите) не оказва съществено влияние на допускането на елизии. Затова пък в подготвената медийна реч те се появяват значително по-рядко. Като че ли тук, макар и включена в обясненията, се подминава силната роля на фактора официално - неофициално общуване, който може би трябва да се изведе в самостоятелна категория с отделно емпирично изследване. Откривам и скрито обвързване на информационните жанрове с подготвената реч, което ми се струва объркващо. Репортажът би могъл да съдържа както подготвени, така и напълно неподготвени текстови отрязъци. Затова редица изследователи го поставят на границата на информационните и интерпретативните журналистически жанрове. Категоричното причисляване на интервютата към информационните жанрове (с. 62) подхлъзва докторантката да търси оправдание за прехвърлянето на този жанр в групата на неподготвените текстове. Всъщност интервюто има много разновидности (информационно, портретно, проблемно и пр.) и функции (в журналистиката, но и във връзките с обществеността) и би могло да е подготвено или неподготвено във всяка своя разновидност. Затова намирам

типологията на медийните жанрове за разноредна и неособено операционална.

Резултатите по отношение на останалите избрани фактори от близкия (езиков) контекст впечатляват с неочакваните изводи: краесловието не е словната позиция с най-честа проява на елизии, а средисловието; честите прояви на елизия са резултат от честотата на употребата на определени думи и най-вече на включването им в речта като готови елиптични форми; елизията засяга сричковите граници във вътресловна позиция; в сричката най-много изпадания има в онсета и в онсета и ядрото; наличието на повече структурни елементи не води до по-честа проява на елизии; изпадането на съгласните е по-често и не се случва толкова в консонантия клъстер, колкото във вокално обкръжение и др.

Много приносно е изследването на взаимовръзката на елизията с речевия темп. Заслуга на дисертационната разработка е определянето на средния темп на речта в медиите – 365,7 срички на минута (с. 131). Резултатите от влиянието на различния темп опровергават почти всички изследователски интуиции досега – проявите на елизия при по-бавен темп на речта (316,6 срички в минута) са повече от по-бързия темп (414,7 срички в минута): от общо 12 762 думи в текстове с бавен темп 657 думи са с елизия, т.е. 5,15%, докато от общо 14 006 думи в текстове с бърз темп 404 думи са с елизия, т.е. 2,88%. В анализа си докторантката посочва с основание, че основната причина за елизиите не може да се търси само в алегро изговора, а трябва да се имат предвид и фактори като стил на говорене, комуникативна ситуация, честота на употреба на думите, икономия в речта.

II. Приноси на дисертационното изследване

- Приносната част на дисертацията е свързана с обогатяването, доказването или опровергаването на съществуващи знания за явлениято. Напълно приемам формулираните приноси на изследването. Те могат да бъдат приложени в образованието по филология, публична комуникация и в журналистическата практика.

- Докторантката Соня Божанина е положила изследователска прецизност и търпение в събирането, обработването и анализа на езиковите данни. Тя показва изградени изследователски умения и умела преценка на операционалната сила на различните методи на проучване.

- Резултатите от изследването могат да се използват не само от учени, които да задълбочат анализа и да разгледат получените данни от различни ракурси, но и от студенти по филология, журналистика и от действащи журналисти в електронните медии, които да повишат подготовката си и качеството на журналистическия продукт.

III. Бележки и препоръки

Убедено препоръчвам дисертационният текст да бъде издаден в книга. Той съдържа пионерско проучване, което за пръв път изнася данни за мястото и характера на елизиите в българската медийна реч и за факторите, от които зависят.

Във връзка с оценката на елизията в съвременната медийна реч може да се развие по-подробно и въпросът за динамиката в определянето на елизиите като

нормативни и ненормативни и доколко медиите влияят върху този процес.

IV. Публикации и участия в научни форуми

Докторантката е апробирала части от дисертационния текст на международни и национални конференции и има три статии в два научни сборника и едно списание, с което е изпълнила минималните национални изисквания по чл. 63, ал. 1, т. 4 и чл. 69, ал. 3.

Бих искала да отбележа и факта, че докторантката е наградена на Националните студентски филологически четения през 2013 г. за отличното представяне на собствено изследване.

V. Заключение

Предлагам на членовете на научното жури да подкрепят решението на докторантката Соня Божанина да се присъди образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност *Български език, професионално направление 2.1. Филология, област на висше образование 2. Хуманитарни науки.*

Дата: 12.07.2021 г.

Рецензент: